

Có Biết Đâu Niềm Vui Đã Nằm Trong Thiên Tai?

Có những người viết nhạc bằng giai điệu, còn Nguyễn Đình Toàn dường như đã dành cả đời để dạy người ta nghe thấy những điều nằm phía sau một bài hát.

Nguyễn Đình Toàn:

Người không viết nhiều ca khúc, nhưng để lại một cách nghe nhạc.

Có một điều khá lạ khi nhắc đến Nguyễn Đình Toàn: người ta thường nhớ đến ông không phải vì một danh sách dài những ca khúc do chính ông sáng tác, mà bởi giọng nói, cách kể chuyện và cách ông đưa một bài hát đến gần người nghe.

Sinh ngày 6 tháng 9 năm 1936 tại Gia Lâm, ông vào Nam năm 1954 và dần trở thành một gương mặt đặc biệt của đời sống văn nghệ Sài Gòn. Ông viết văn, làm thơ, viết kịch, viết nhạc và làm công việc biên tập tại Đài Phát thanh Sài Gòn. Nhưng có lẽ, di sản khó đo đếm nhất của ông lại nằm trong những buổi phát thanh tối thứ Năm, khi một bài hát vang lên sau phần giới thiệu của ông và người nghe bỗng nhận ra: hóa ra một ca khúc có thể được cảm nhận theo một cách khác.

Trong đời sống âm nhạc Sài Gòn trước năm 1975, Nguyễn Đình Toàn là một trường hợp không dễ xếp vào một khuôn mẫu quen thuộc. Ông không đơn thuần là nhạc sĩ. Cũng không chỉ là một nhà văn đứng bên ngoài âm nhạc để bình luận. Ông bước qua nhiều lĩnh vực cùng lúc, và chính sự giao thoa ấy tạo nên một giọng điệu rất riêng. Nguyễn Đình Toàn làm văn, làm thơ, viết kịch, viết nhạc rồi đến với công việc phát thanh. Những năm tháng cộng tác với đời sống báo chí, văn chương miền Nam giúp ông có một vốn ngôn ngữ đặc biệt. Nhưng điều đáng chú ý là ông không biến vốn ngôn ngữ ấy thành cách phô diễn kiến thức. Trái lại, ông thường tiết chế.

Chỉ một vài câu. Một hình ảnh. Một liên tưởng vừa đủ. Rồi ông để âm nhạc tiếp tục câu chuyện.

Chương trình “**Nhạc Chủ Đề**” phát trên Đài Phát thanh Sài Gòn vào tối thứ Năm hằng tuần chính là nơi tài năng ấy được thể hiện rõ nhất. Nhiều tài liệu về cuộc đời ông đều nhắc đến chương trình này như một dấu ấn quan trọng trong sinh hoạt âm nhạc miền Nam. Điều làm chương trình khác biệt không hẳn nằm ở những ca khúc được lựa chọn, mà ở cách Nguyễn Đình Toàn đặt chúng trước người nghe. Ông không chỉ nói rằng bài hát này buồn, bài hát kia đẹp, bài hát nọ nói về tình yêu. Ông tìm cách mở ra phần phía sau.

- Ai đã viết nó?
- Tâm trạng nào có thể đã nằm trong những câu chữ ấy?
- Một người đang yêu nghe bài hát sẽ thấy gì? Một người vừa mất đi một tình yêu sẽ nghe thấy điều gì khác? Và tại sao cùng một giai điệu, sau nhiều năm, lại có thể khiến người ta nhớ đến một con đường, một căn phòng, một buổi tối hay một người đã rất lâu không còn gặp lại?

Những câu hỏi như thế khiến âm nhạc không còn chỉ là âm thanh. Nó trở thành ký ức. Và có lẽ đây chính là điểm khiến Nguyễn Đình Toàn được nhớ lâu. Ông hiểu rằng một bài hát hay không nhất thiết phải giải thích hết cảm xúc của nó. Có những khoảng trống cần được giữ lại. Người nghe phải có phần của mình trong đó.

Một bản tình ca, vì vậy, không nhất thiết phải kể trọn một câu chuyện tình. Nó có thể

- chỉ hé ra một khoảnh khắc.
- Một cuộc gặp.
- Một ánh mắt.
- Một câu nói.
- Rồi dừng lại đúng lúc.
- Phần còn lại thuộc về người nghe.

Cách nhìn ấy cũng hiện diện rất rõ trong những tác phẩm gắn với tên tuổi Nguyễn Đình Toàn, đặc biệt là những bài thơ được Vũ Thành An phổ nhạc.

“Tình Khúc Thứ Nhất” là một trong những dấu mốc đáng nhớ. Theo tài liệu về hai tác giả Vũ Thành An đã phổ nhạc bài thơ của Nguyễn Đình Toàn vào khoảng giữa thập niên 1960, và ca khúc sau đó được biết đến rộng rãi trong đời sống tân nhạc miền Nam.

Ở đây, Nguyễn Đình Toàn không cần phải xuất hiện như một nhạc sĩ đứng ở trung tâm. Ông xuất hiện qua chữ. Một chữ đặt đúng chỗ có thể tạo ra cả một không gian cảm xúc. Một câu thơ có thể trở thành nơi giai điệu tìm đến. Và khi Vũ Thành An đưa những câu chữ ấy vào âm nhạc, phần thơ dường như mở thêm một đời sống khác.

Rồi đến **“Em Đến Thăm Anh Đêm 30”**.

Chỉ riêng nhan đề đã gọi ra một thời khắc rất đặc biệt. Đêm ba mươi vốn là thời điểm người ta thường nghĩ đến sum họp, đến gia đình, đến tiếng cười và khoảnh khắc chuyển giao giữa năm cũ với năm mới. Nhưng trong ca khúc này, cảm giác ấy không hoàn toàn trọn vẹn.

- Có niềm vui.
- Có sự gần gũi.
- Nhưng bên dưới vẫn là một điều gì đó mong manh.

Người nghe càng đi tiếp, cảm giác ấy càng rõ. Những hình ảnh đầu bài hát gọi ra sự ảm áp của một cuộc gặp cuối năm, nhưng về sau ký ức đã đổi màu. Tình yêu đi qua. Người đã xa. Những gì còn lại chỉ là dư âm. Chính sự chuyển đổi ấy khiến bài hát không giống một ca khúc xuân thông thường. Nó có không khí của Tết, nhưng sâu hơn lại là câu chuyện về thời gian.

- Một đêm từng rất vui rồi cũng trở thành một kỷ niệm.
- Một người từng ở rất gần rồi có ngày trở thành “người khuất xa”.
- Một mùa từng được chờ đợi rồi cũng trôi qua.

Và có lẽ chính vì vậy mà ca khúc vẫn khiến nhiều người nghe lại sau hàng chục năm.

Bởi tuổi trẻ của một người có thể thay đổi, nhưng cảm giác mất đi một điều mình từng yêu thì không dễ biến mất.

Điều đáng nói là Nguyễn Đình Toàn không viết tình yêu theo kiểu chỉ có những lời hứa đẹp đẽ. Trong thế giới của ông, tình yêu luôn đi cùng khả năng chia lìa.

- Có khi người ta đang hạnh phúc mà không biết đó là lần cuối.
- Có khi một cuộc gặp tưởng rất bình thường lại trở thành ký ức theo người ta suốt nhiều năm.
- Có khi một bài hát chỉ cần vang lên vài giây là một thời đã cũ quay trở lại.

Đó cũng là lý do chữ nghĩa của Nguyễn Đình Toàn có sức sống riêng khi bước vào âm nhạc.

Ông biết dừng lại.

Biết không nói hết.

Và biết rằng đôi khi một khoảng trống còn có sức gọi hơn cả một lời giải thích dài.

*Nhà văn Nguyễn Đình Toàn và bà Tú Xương Thu Hồng
Huntington Beach Library 2014 [source: photo by Đặng Tam Phong]*

Sau năm 1975, cuộc đời Nguyễn Đình Toàn bước sang một giai đoạn nhiều biến động. Những năm sau đó, ông trải qua thời gian bị giam giữ và học tập cải tạo trước khi sang Hoa Kỳ định cư cùng gia đình vào cuối năm 1998. Đến California, ông tiếp tục công việc văn chương và nghệ thuật. Nhưng khoảng cách địa lý không làm những gì ông từng để lại ở Sài Gòn biến mất. Ngược lại, với cộng đồng người Việt xa quê, những tác phẩm của ông ngày càng gắn với ký ức về một Sài Gòn đã lùi

xa. Một số bài viết tưởng niệm sau khi ông qua đời cũng nhắc đến hình ảnh Nguyễn Đình Toàn như một người kể chuyện âm nhạc đặc biệt qua sóng phát thanh.

Ngày 28 tháng 11 năm 2023, Nguyễn Đình Toàn qua đời tại California, hưởng thọ 87 tuổi.

Sự ra đi ấy khép lại một đời người đã đi qua nhiều biến động của lịch sử Việt Nam thế kỷ XX, nhưng lại mở ra một câu hỏi khác: rốt cuộc một nghệ sĩ được nhớ đến bởi điều gì?

- Bởi số lượng tác phẩm?
- Bởi danh tiếng?
- Hay bởi cảm giác mà họ để lại trong người khác?

Với Nguyễn Đình Toàn, câu trả lời có lẽ nằm ở lựa chọn thứ ba.

Người ta có thể không nhớ chính xác ông từng nói gì trong một chương trình phát thanh cách đây hơn nửa thế kỷ. Nhưng người ta vẫn nhớ cảm giác khi nghe ông giới thiệu một bài hát.

- Người ta có thể không còn nhớ một buổi tối cụ thể.
- Nhưng một giai điệu cũ bất ngờ vang lên, và ký ức lại trở về.
- Đó là thứ di sản rất khó đo bằng con số.

Nguyễn Đình Toàn có thể không phải người viết ra hàng trăm ca khúc để đời. Nhưng ông đã làm một việc ít người làm được: biến việc nghe nhạc thành một trải nghiệm có chiều sâu. Ông giúp người nghe chú ý đến câu chữ, đến hoàn cảnh, đến những khoảng lặng giữa hai câu hát và cả những điều không được nói ra. Và theo tôi, đó mới là phần đáng nhớ nhất trong di sản của Nguyễn Đình Toàn.

Ông không chỉ để lại những bài thơ được phổ nhạc, những trang văn hay những chương trình phát thanh đã đi vào ký ức. Ông để lại một cách cảm nhận âm nhạc: chậm hơn một chút, kỹ hơn một chút và có chỗ cho ký ức của chính mình. Có lẽ vì thế, mỗi khi một ca khúc gắn với tên Nguyễn Đình Toàn vang lên, người nghe không chỉ nghe một bài hát cũ. Họ đang nghe lại một phần đời đã đi qua. Và trong khoảng lặng sau câu hát cuối cùng, vẫn còn một điều gì đó chưa được nói hết.